

Oskar Negt

Det borgerlige demokratis misère i Tyskland

Den der forsøger nærmere at karakterisere det totalsamfundsmæssige klima i Forbundsrepublikken Tyskland efter den nu allerede næsten glemte opbrudsbevægelse af studenter og unge i midten af tresserne - en opbrudsbevægelse, som engang trængte helt ind i liberale kredses tænkning og holdning - den der forsøger dette kommer næppe uden om at fortolke den nuværende situation inden for restaurationens begrebslige horisont. I forhold til det store antal af ændringer i forfatningsvirkeligheden, som ikke i så høj grad kommer i offentlighedens søgelys, men alligevel har mange konsekvenser, og i forhold til forskydningerne af retssammenhængen til fordel for statsræsonen, udgør de tilfælde, der er et resultat af cirkulærerne om radikale i offentlig tjeneste, i partier, kirker og enkelte fagforeninger, kun toppen af isbjerget. Denne restauration adskiller sig fra efterkrigsperiodens første restauration på et væsentligt punkt: den viser en bred polarisering af de samfundsmæssige kræfter. Men det ville være helt forkert at antage, at den venstrefløj, der kæmper mod repressionen, i dag skulle være svagere end f.eks. for tyve år siden - den er tværtimod betydelig stærkere i dag.

Ikke mindst derved, at mange af dem, der har initieret extremisthysteriet, i mellemtiden viser sig at være ramt af dets virkninger, henviser ekstremisthysteriet tydeligt til den politiske strategi, som sammenfatter de hyppigt disparate og undertiden ovenikøbet modsigelsesfyldte enkelttilfælde og gør dem gennemsigtige i deres væsensmæssige indhold. Det 'tyske spørgsmål', om hvilket den gammelliberale Constantin Frantz for næsten præcis hundrede år siden mente, at det var den faste knude for Europas folkeslag, har opnået en ny aktualitet; i Tyskland har det altid været et spørgsmål om de mislykkede revolutioner og de succesrige restaurationer.¹

Hvorfor er den tyske historie så rig på restaurationer? Et svar,

som måske ikke er fuldt tilfredsstillende, men som ud fra mange symptomer kan begrundes empirisk, lyder: fordi der på tysk grund aldrig har eksisteret den konkrete erfaring om en *virkelig, sejrrig revolution, der også har objektivret sig i folketraditioner, i totalsamfundets kultur og i den nationale bevidsthed.*

Marseillaisen, denne ufredelige kampsang fra den franske revolution, bliver endnu i dag sunget af franske borgerlige og arbejdere; og den 14. juli er også en festdag for den franske arbejderklasse. La résistance har endnu engang ført bevis for denne fælles nationale kamptradition. Den tyske nationalhymne er derimod ikke et resultat af en *kollektiv kamp*, men derimod af den *individuelle længsel* efter enhed og frihed; den kompenserer i det højeste musikalsk for den politiske restauration, som den er udsprunget af.

Det er ikke muligt at forklare Forbundsrepublikkens anden restaurationsfase alene ud fra den umiddelbare økonomiske krisesituation, selv om denne forstås på langt sigt; netop i et land, hvor intet i de sidste tres år har været så konstant som de samfundsmæssige katastrofer, hvor ingen ansats til et autonomt forsøg på befrielse fra udbytning og undertrykkelse er blevet ført til ende, hvor selv det nuværende parlamentariske demokrati i begyndelsen var et resultat af et militært nederlag, som ikke tillod nogen alternativer: i et sådant land trænger historien igennem helt ind i hverdagsrealiteten. Det at den tyske borgerlige klasse mangler sine egne revolutionære traditioner, hvorudfra den kunne have nået frem til sin identitet i kampen for demokratiske frihedsrettigheder, i det kulturelle og politiske sprog, i kollektive symboler og i sange, dette bidrager til at belyse det, som man i dag i Forbundsrepublikken bagatelliserende kalder 'tendensomslag', og som nærmere må betegnes som en *form for præventiv, forebyggende modrevolution*. Dette 'tendensomslag' har sine politiske og ideologiske forløbere, som viser tilbage langt ind i den tyske fortid.

Bruddene i revolutionsbegrebet i den litterære og filosofiske selyforståelse

Hvis vi går ud fra, at væsentlige momenter i den kulturelle produktion i Tyskland ligger i teoretiske forsøg på at få bugt med det tyske borgerskabs konstitutionsvanskeligheder, så kan man vise, at de modsigelser, der er fremkaldt af den *politiske*

emancipation, som den borgerlige klasse ikke magtede, trænger helt ind i teoridannelsesprocessernes væsensindhold. Dette vil jeg belyse ud fra nogle litterære eksempler.

Allerede Luther, som er omgivet med den kompromisløse frihedstænkernes glorie, giver udtryk for bruddene i disse erfaringer in statu nascendi. Den store bonderevolution, hvor det drejede sig om at genoprette bøndernes ældgamle livsrettigheder, som blev ringeagtet af fyrsterne og den korrupte kirke, fremtræder i Luthers kraftfulde fremstilling som en sammenrotning af vilde skarer, der bliver anført og forført af religiøse sværmere; så længe det var vendt mod de romerske præsters 'gale rasen', kendte Luther 'næsten intet bedre råd og intet mere virksomt lægemiddel til at styre det, end at konger og fyrster trådte til med magt, rustede sig og angreb disse skadelige folk, som således forgifter hele verden og endelig gjorde en ende på legen, med *våben, ikke med ord*. Eftersom vi straffer tyve med sværdet, mordere med galgen, kættere med bålet, hvorfor angriber vi så ikke langt snarere disse skadelige fordærvets lærere såsom paver, kardinaler, biskopper og hele det romerske Sodomas sværm, hvorfor angriber vi dem ikke med *alskens våben og vasker vore hænder i deres blod?*² Luther farer imidlertid forskrækket tilbage, da han ser, at den ild, som han selv har været med til at puste til, breder sig, da han fornemmer, at enheden mellem ord og våben præcis er det, som truer med at sammenslutte de splittede bonderevolter, præsterne på landet, håndværkerne, de proletariske lag i byerne med den lavere adel, der er truet på sin eksistens, til én front. Han, som gjorde det muligt for folket og de talløse lægprædikanter at læse biblen på deres eget sprog, han, som bønderne til at begynde med satte deres forhåbninger til, han giver adelen og den statslige øvrighed en kirkelig særrettighed til at udrydde bønderne; for her drejer det sig ikke kun om sejr, men om gengældelse. 'Man skal slå dem itu, kvæle dem og stikke dem ned, hemmeligt eller offentligt, hvem der kan, således som man må slå en gal hund ihjel! [...] Vi skal bede for dem, således at de adlyder; hvor dette ikke sker, er der ikke megen forbarmelse her. Lad blot riflerne knitre blandt dem, ellers gør de det tusind gange værre'.³

Revolutionen havde årtier før Luther grebet bønderne og hele landet. Yderligere drevet fremad af reformationen, som den var, havde den længe ikke kunnet begrænses til teologiske anliggender, skønt dens krav (som f.eks. de *Tolv Artikler*) nu som før havde brug for kristen legitimation. Denne revolution forekom imidlertid masserne at være udtryk for en befrielse fra *enhver* undertrykkelse

og udbytning, hvad enten den nu udgik fra biskopperne eller fyrsterne. Thomas Münzer, Luthers mest konsekvente elev, vidste, at ord og våben, når det drejer sig om folkets retfærdige sag, ikke kan opdeles ud fra gode og dårlige modstandere, så snart disse én gang bærer våben. Franz von Sickingens borg var midtpunktet for adelssammensværgelsen mod præster og fyrster. På Huttens invitation til Luther om at rådslå om den videre kamp sammen med ham og Sickingen på borgen, svarede Luther i et brev, som han citerer i en skrivelse til Spalatin af den 16. januar 1521: 'Jeg ønsker ikke, at man forfægter evangeliet med vold og blodsudgydelse. Gennem ordet er verden blevet overvundet, gennem ordet er kirken blevet bevaret, gennem ordet vil den også atter komme i stand, og Antikrist, der har fået sit uden vold, vil falde uden vold.'

Luther vender tilbage til *ordets magt*. Med den mislykkede bonderevolution begynder de tyske revolutioners og restaurationsens elendighedshistorie, og med Luther begynder den borgerlige intelligens' misère i Tyskland.⁴ Siden da har der altid hæftet en bibetydning af sværmeri og subjektiv vilkårlighed til ordet revolution; og modstandens moral, dette: 'Her står jeg, jeg kan ikke andet!' bliver til den enkeltes ordprotest, mister sin værdighed og hænger fast i mekanismerne skyld og forsvar, så snart protesten udvides til en kollektiv organisering af modstanden.

Det kan godt have været dette kollektive traume fra den store bonderevolution, der foranledigede den tyske litterære intelligens, som var blevet sensibiliseret af oplysningstiden og af de revolutionære gæringsprocesser i Europa, til at tage bondekrigens fortrængte tema op og endnu engang bekræfte, at fiaskoens forbandelse hænger ved opstandes vold. Det er ikke tilfældigt, at Goethe ikke skriver noget skuespil om 'Franz von Sickingen' eller 'Ulrich von Hutten', der ud fra deres personlighed er langt rigere figurer end Götz von Berlichingen (1772), som man kan betegne som en røver i en revolutionærs maske. Den revolutionære tanke trænger kun gennem selvcensurens dyne i form af 'forbryderen, der handler p.gr. af sin tabte ære', den sociale rebel, der hjælper de fattige og bestjæler de rige og således binder folkets sociale fantasi. Eftersom Götz lever i en tid, hvor den sociale uro har grebet hele riget, ser han i sin *kamp for anerkendelse* sig selv mellem to fronter: at tjene kejseren og i hans navn oprette retfærdige tilstande i landet er hans bestemmende interesse; men han ved ikke, hvorledes han kan virkeliggøre sin forestilling om orden uden massehæres hjælp mod fjendernes overmagt. Götz er ganske vist enig med fyrsterne på

ét punkt: i foragten for bønderne; for ham er deres oprør, ligesom kejserens truende død, tegn på en naturkatastrofe. Hos Goethe findes der ikke et eneste venligt ord om bønderne. I en samtale mellem Götz og hans tro følgesvende Lerse og Georg går hentydninger til naturbegivenheder, katastrofeovertro og revolutionsfrygt umiddelbart over i hinanden.⁵

Götz slutter sig til bønderne mod sin vilje. Men samvittigheds-konflikterne over at se Götz gøre fælles sag med de rebellerende bønder og marchere mod øvrigheden lader ikke Goethe i ro; røverens håndværk, at overfalde de rejsende handelsmænd, bliver således til et agtværdigt anliggende. Elisabeth, Götz' kone, sørger over denne tid: '[...] Når han drog ud for at vinde berømmelige Sejre, var det mig aldrig trangt om Hjertet. Jeg glædede mig til hans Tilbagekomst; nu frygter jeg den [...] Han har slaaet sig sammen med Rebeller, Misdædere, Mordere, han er traadt i Spidsen for dem'. Heller ikke Lerse, den tro tjener, kan berolige hende: 'Maa ikke Fyrster og Herrer vide ham Tak, at han Frivilligt har taget Kommandoen over et ubændigt Folk for at hæmme dets Raseri og frelse Mennesker og Ejendomme?' Da Götz fornemmer det kommende nederlag, er det først og fremmest skammen over at have indladt sig med bønderne, som piner ham; han ville hellere ligge tusind mil borte i det 'dybeste Taarnfængsel i Tyrkiet': 'At lade sit liv på den Maade, Götz! Dø således! Men lad det ske! Saa kan min Død bevise, at med de Hunde har jeg intet haft at skaffe.'

Det er ikke faren, som præger den tyske borgerlige bevidstheds berøringsangst og distance i forhold til oprørere, revolutionære, i det hele taget radikal ulydighed; det er langt snarere skammen, en slags kontakt-skyld, som skal sones gennem selvfstraffelse, før rebellen anerkendt må vende tilbage til samfundet. Mest konsekvent udtrykker Kleist dette med Michael Kohlhas' skæbne. På legal vis kan Kohlhas ikke finde nogen oprejsning for den uret, han har lidt, ved at de sorte heste, som han overlod til ridderne af Tronckenberg som pant, blev ødelagt. Alle klager er forgæves. Han griber til selvhjælp, vinder tilhængere; da hans opstand mislykkes, bliver han stillet for kurfyrsten, der forretningsmæssigt - som om der ikke var sket noget i mellemtiden - erklærer: 'I dag, Kohlhaas, er det øjeblik kommet, hvor der sker dig din ret. Se, jeg giver dig hermed alt, hvad du på voldelig vis mistede på Tronckenburg og som jeg, din landsherre, var forpligtet til at skaffe dig tilbage: heste, halsklud, rigsgylden, vasketøj, ja selv kuromkostningerne til din forkarl Herse, der faldt ved Mühlberg. Er du tilfreds med mig?'

Kohlhaas, der åbenbart overhovedet ikke lægger mærke til, at der mangler en post: ækvivalentet for den uret, han har lidt, (for de to års fængsel for junker Wenzel, der havde ødelagt hans sorte heste, kan det ikke være), viser sig at være overvældet, og 'da han rejste sig og lagde hånden på sin hofte, forsikrede han glædesstrålende ærkekansleren, at hans højeste ønske her på jorden var blevet opfyldt.' Da Kohlhas dør under skarpretterens økse, erklærer Kleist lapidarisk: 'Her ender historien om Kohlhaas'; men han tilføjer nu det vigtigste i hele historien, som om det slet ikke hørte til den: 'Under hele folkets klageråb lagdes hans lig i en kiste. Og da bærerne løftede den op, for at liget kunne blive begravet anstændigt på kirkegården i forstaden, kaldte kurfyrsten den afdødes sønner hen til sig og slog dem til riddere. Han gav ærkekansleren befaling til at lade dem opdrage i pageskolen.' (Dansk oversættelse: *Michael Kohlhas*, oversat af E.A. Rahbek, Selskabet Bogvennerne, 1960). Den revolutionæres død under folkets almindelige klage besegles med den samfundsmæssige anerkendelse og adling af hans efterkommere.

For borgerne, som ganske vist kæmpede for anerkendelse, men som til dels allerede var avanceret, fremtrådte folkets kollektive selvstændige initiativ - og dette betød dengang i alt væsentligt: den borgerlige klasses - som noget slet og ret truende, ødelæggende. Et sidste eksempel på dette: i det nok mest berømte tyske digt, som stillede egnede sentenser til rådighed for ethvert hus, for enhver elev og lærer, i Schillers *Lied von der Glocke*, står den 'hellige orden', denne 'velsignede himmelske datter', over for digterens advarsel: 'hvis folkeslagene befrier sig selv, så kan velfærden ikke trives'. Schiller skildrer den organiske, varsomme sønderbrydning af formen, som kun mesteren kan begynde på med 'vis hånd, til rette tid' - og det kan kun forstås som en hentydning til den kompetente statsmand, der i det højeste sætter en 'revolution fra oven' i værk, hvis han anser det for nødvendigt. Dette konfronterer han med det oprør, den rå vold, som opstår, når folket griber til selvhjælp. "Frihed og lighed" hører man lyde, den rolige borger griber til våben, gaderne fyldes, hallerne, og morderbander drager omkring'.

Overmåde dybt virker fortrængningen af revolutionens organiserende kraft, som er rettet mod at fjerne l'ancien régime's kaos; allerede en samtidig til den franske revolution har svært ved at begribe, at den 'rolige' borger, som er sikret i arbejde og ejendom af frihedsrettigheder, og som ikke længere behøver at frygte for 'morderbandernes' vilkårlighed under feudale og absolutistiske

magthavere, er en fordring og et resultat af denne folkeslagenes selvbefrielsesaktion, netop af revolutionen.⁶ Denne fetichering af ro og orden er så meget desto mere påfaldende, som Schiller i *Die Räuber*, der støttede sig til et forlæg fra den republikansk sindede digter Schubart, der, som Schiller vidste, sad i det württembergske statsfængsel på Hohenasperg, endnu meget præcist kendte de virkelige fjender af lov og orden: dette 'In tyrannos' havde en entydig adressat.

Hvori har denne revolutionsangst hos den borgerlige intelligens sin grund, denne opspaltning af revolutionen i en *politisk* komponent, der sættes lig med sammensværgelse, oprør og forbrydelse - og en åndelig-kulturel komponent, hvori det historisk set substantielle opbevares og føres videre? Depotenseringen af revolutionen til en i alt væsentligt 'åndelig revolution' findes også hos Kant og Hegel, der nok mest resolut har fastholdt det nødvendige og befriende moment i den franske revolution. Det som er det udvendige, altså det politiske værk, munder hos Hegel ud i 'forsvindingsens furie', terroren. 'Den almene friheds eneste værk og gerning er følgelig døden, og netop en død, der ikke har noget indre omfang eller nogen indre opfyldelse, thi det der negeres er det absolut frie selvs uopfyldte punkt; det er altså den koldeste, platteste død, uden mere betydning end at hugge et kålhovede over eller tage en tår vand'.⁷ Og Kant taler ganske vist om, at en epokal begivenhed som den franske revolution ikke kan udslettes fra menneskeheden erindring, selv om den er fyldt med nok så meget blod; men som et 'historietegn' er den karakteristisk nok et indicium for den menneskelige arts moralske anlæg for det gode, men ikke hos dem, der som revolutionære aktører, som politisk handlende subjekter lægger hovede til, men derimod udelukkende hos dem, der forholder sig betragende til revolutionen uden at forbinde umiddelbare interesser med den.

Norbert Elias har gjort det interessante forsøg at begrunde det borgerlige intelligenslags prekære forhold til folket og revolutionen, altså til det, som har at gøre med liberal-demokratiske friheder og rettigheder, ud fra den vakkende midterstilling, som det borgerlige intelligenslag indtager mellem den udfoldede borgerlige klasse og 'hofselskabet', hvor de vigtige politiske og samfundsmæssige beslutninger træffes. 'Grupper inden for et lille, magtesløst middelstands-intelligenslag tilfalder der i Tyskland opgaver, som i Frankrig og England langthen blev overtaget af hoffet, af det aristokratiske øverste lag. Det er i første omgang lærde,

middelstands-'fyrstetjenere' af den mest forskellige slags, som i et bestemt åndeligt lag forsøger at skabe modeller for det, der er tysk, og således i det mindste i denne åndelige sfære at producere en tysk enhed, som endnu ikke synes realisabel i den politiske sfære. Kulturbegrebet har samme funktion'.⁸ Dette er ikke noget tilfælde; det er ikke blot af filosofisk-immanente grunde, at 'identitet' er et centralbegreb i den tyske idealisme.⁹ Det der viser sig i forbindelse med identitetsproblemer i intelligensens produktionsmåde og i de litterære såvel som de filosofiske frembringelser, reflekterer selve den borgerlige klasses modsigelsesfyldte udviklingsproces i Tyskland.

'Revolution fra oven' og problemet med den nationale identitet:

Bureaukratiets rolle som identitetserstatning

'Det tyske spørgsmål er spørgsmålet om hæmningen af det liberale demokrati i Tyskland'.¹⁰ Dahrendorf formulerer dette spørgsmål ud fra den borgerlige statsforståelses standpunkt. Han foreslår svar, der benævner enkelte hæmninger, som man også kunne have fjernet på et eller andet punkt i den tyske historie. Nogle af disse hæmninger er blevet beskrevet igen og igen: den preussiske militærorganisations dominerende indflydelse, junkervæsenet i forbund med sværindustrien, feudale relikter, endelig den forhindrede nationale forening. Alle disse hæmninger har sikkert deres andel i indskrænkningen og blokeringen af det liberale demokratis udvikling i Tyskland. Men disse henvisninger er ikke tilstrækkelig forklaring på det tyske demokratis permanente misère.

Spørgsmålet må altså stilles anderledes. Det tyske spørgsmål er spørgsmålet om de totalsamfundsmæssige betingelser, der har forhindret en borgerlig revolution og dermed konstitueringen af borgerskabet som *politisk, autonom og selvbevidst* klasse. Alt andet, selv arbejderklassens politiske og økonomiske organisationsformer, der typisk for Tyskland er statsrelaterede, er følgefænomener i forhold til dette. Kapitlet om den 'oprindelige akkumulation', hvori Marx undersøger udgangsbetingelserne for et borgerligt-kapitalistisk samfunds udvikling, er endnu ikke skrevet for den tyske historie.¹¹ Hvilken betydning har f.eks. domænebesiddelsens og de statslige manufakturere afgørende indflydelse for den totale

preussiske og dermed tyske udvikling? I det følgende blot nogle problemskitser til dette.

I sammenligning med Frankrig og England er det et karakteristisk kendetegn for det tyske borgerskabs historie, at det mislykkedes for det at befri sig selv fra det feudale voldsherredømme og fra den absolutistiske stat i en selvbevidst, revolutionær aktion og konsituere sig selv som en autonom *politisk* klasse; først derigennem kunne det have skabt sig objektiv mulighed for at betragte og forsvare liberale frihedsrettigheder som sit eget anliggende. Denne mangel på konstituering har mange grunde. En af dem er, at det tyske borgerskab på intet tidspunkt havde kraft i sig til at løse det almene problem med den territoriale enhed og den nationalstatslige identitet, i og med at det satte sine egne økonomiske og politiske klasseinteresser igennem.

I bondekrigen optrådte der for første gang krav om en national 'enhed fra nedent', hvis virkeliggørelse, som det viste sig, var et existensspørgsmål for revolutionen; for de enkelte fyrster holdt bønderne hen med skinforslig, indtil de i nabolandet havde organiseret tropper, med hvis hjælp de så kunne slå bondehærene. Lige til rådsrepublikken i München har den tyske partikularisme haft en skæbnesvanger virkning på de revolutionære og radikaldemokratiske bevægelser.

Men det at heller ikke byborgerskabet kunne skabe en enhed, der svarede til menneskenes rigsfors håbninger, skyldtes til dels, at de tyske byer efter hansestædernes storhedstid var forarmede og afhængige af de partikulære territorialmagter. Selv på det tidspunkt, hvor Berlin var blevet rigshovedstad, fandtes der ikke et bycentrum som London og Paris, der kunne være blevet landets statslige og kulturelle midtpunkt. 'I Italien beherskede byen landet; bystater af stort omfang grænsede op til hinanden. I Frankrig og England ind- og underordnede kongedømmet byerne under den tilblivende nationalstat'.¹² Men i Tyskland blev de engang så blomstrende byer indsnævret gennem deres underkastelse under de bornerte, provinsielle territorialstater; sammen med deres righoldige kommunikations- og handelsrelationer mistede de deres politiske internationalisme. Dette er i øvrigt en af grundene til, at tilslutningen til den tidlige koloniale imperialisme blev 'forpasset'.

'Nu begynder disse for den tyske historie så skæbnesvangre århundreder, hvor det lag af den tyske befolkning, som i middelalderen også udenrigspolitisk havde stået sin prøve med glans, nemlig byernes overklasse af borgerlige købmænd,

systematisk bliver vænnet fra politisk aktivitet og dermed bliver misdannet, politisk fordærvet. Først nu bliver den tyske by lille, behersket af bornerte interesser, og sammen med byen - og i byen - bliver byborgeren lille. [...] I stedet for den stolte, ranke holdning hos et borgerskab, som selv råder over sin historie, og som virker i vide områder, trådte den smålige, trangbrystede, devote holdning hos de senere århundreders undersåt. Men dermed var en af nationens bedste kraftkilder, måske den bedste, i første omgang sat over styr'.¹³ Da borgerskabet var hindret i en kommunikation, der gik ud over de enkelte byer, på grund af toldgrænser og politisk provinsialisme, som desuden var karakteriseret af total usamtidighed i den økonomiske udvikling i regionerne, så udviklede det tidligt en inderliggjort *statsorientering*, der gjorde det umuligt for det at organisere egalitære bevægelser fra neden, således som det f.eks. er kommet til udtryk i Cromwells Leveller-armé.

Den manglende evne til at grundlægge en national identitet er bestemt af yderligere to momenter: allerede Pufendorf havde kaldt rigsforfatningen for en monstrøsitet. Den frembragte en vaklende, labil ligevægtstilstand mellem centralisme og føderalisme, hvor der fandtes et permanent irredenta, uindløste områder ved alle grænser og til alle tider, som lige til i dag har bundet en stor mængde politisk energi og afledt fra at beskæftige sig med de vigtige interne problemer. Hertil kommer, at Tyskland hører til de lande, på hvis jord fremmede tropper har boltret sig igennem århundreder. Alt dette har bidraget til, at der ikke har kunnet dannes en nationalbevidsthed, der udgår *fra neden*, tilfredsstillet og materielt mættet nedefra. Tesen om den 'forsinkede nation' er kun delvis rigtig; i grunden har der aldrig eksisteret *en* tysk nation.

Hvad borgerskabet som national klasse ikke kunne klare, påhvilede den peussiske stat, der praktisk taget uden alternativ udvidede sig til den tyske totalstat. Den tog - Der Grosse Kurfürst og Friederich II havde endnu været 'hårde partikularister' (Otto Hintze) - rigstanken op, der ikke var blevet besat af borgerskabet, og inkorporerede den i en helt igennem partikulær statsinteresse. På den 'preussiske vej til kapitalismen' (Engels) er de feudale magter ikke blevet ødelagt, men indlemmet i statsopbygningen. Staten producerede, under økonomiske krav pres, den nationalstatslige enhed med 'blod og jern' og indledte allerede efter det katastrofale nederlag ved Jena og Auerstedt en 'revolution fra oven', der straks viste sig at være en subtil udmøntning af en modrevolution; Hardenberg havde klart erkendt dette, da han sagde til sin konge:

'Vi skal gøre det samme fra oven, Deres Majestæt, som franskmændene har gjort fra neden'. Denne 'revolution fra oven' bandt den borgerlige intelligens' kritiske grupper til staten på to måder: på den ene side med praktiske reformopgaver, der på forhånd tog brodden af enhver mulig borgerlig revolution, på den anden side på en mere formidlet måde, nemlig gennem den litterære og filosofiske intelligens' advancementsorientering henimod hofselskabet, som dengang udgjorde praktisk talt deres eneste publikum. Ind mellem borgerskabet, der stræbte efter nobilitering (en slags andenklasses ret til at komme ved hoffet), og den absolutistiske stat skød der sig et meget ydedygtigt bureaukrati, som blev sat i gang af så betydelige personer som Stein og Hardenberg, Scharnhorst, Boyen og Humboldt. Det er dette bureaukrati i alle dets forgreninger, som siden da har været den mest stabile identitetserstatning, og som har overlevet alle katastrofer.

En bemærkning fra admiral von Hintze vidner om, hvor stor selvbevidstheden hos det preussiske bureaukrati, som dirigerede militær- og administrationsapparatet, og som samtidig med kontinuiteten sikrede en vis grad af kollektiv identitet og stabilitet, var i forhold til alle revolutionære ansatser. Admiral von Hintze var i tæt kontakt med generalkommandoen, og stillet over for det wilhelminske riges truende sammenbrud foreslog han en parlamentarisering af rigsregeringen med den begrundelse, at det ville være den 'sidste revolution fra oven', det eneste middel til at 'forebygge revolutionen fra neden'.

Socialdemokratiets og liberalismens statsrelatering

Også den tyske arbejderklasse og dens politiske organisation, socialdemokratiet, var i sit indre præget af denne 'revolution fra oven', som blev fortsat med Bismarcks sociallovgivning, og som endnu i dag ikke er afsluttet. Eftersom klassernes politiske konstitution afhænger af totalsamfundets struktur, så bestemmer *den herskende klasses konstitutionsproces* samtidig på afgørende måde den *beherskede* klasses konstitutionsproces. Følgen af, at det ikke lykkedes den borgerlige klasse at emancipere sig fra den absolutistiske statssammenhæng og blive en autonom politisk faktor gennem egaliseringsrevolutionære kraft, var, at også det socialdemokratiske parti og fagforeningerne fra starten af førte

deres kamp *statsrelateret* - partiet under parolerne: folkestat, fremtidsstat, fagforeningerne inden for 'nutidsstatens' interesse-sammenhæng. For enhver konfrontation med den umiddelbare klassefjende var altid også en direkte konfrontation med staten. På grund af statens magtmidler måtte den ovenikøbet fremtræde som den mægtigste modstander, som man altså appellerede til om ved lov at opfylde den 'tilværelsesomsorg', som den selv havde proklameret, i de underprivilegeredes interesse.

Marx og Engels førte en forgæves kamp mod det tyske socialdemokratis statsorientering, som de fejlagtigt tilskrev ydre indflydelse, nemlig lassalleanismen. Max Weber, der var i besiddelse af stor sensibilitet netop over for de samfundsmæssige tendenser, hvori der antydedes en modrevolutionær stabilitet, talte i 1907 på generalforsamlingen i foreningen for socialpolitik rammende om, at det 'i længden ikke er socialdemokratiet, der erobrer byerne eller staten, men at det derimod omvendt er staten, der erobrer partiet. Og jeg kan ikke se', tilføjede Max Weber til beroligelse af sine tilhørere, 'hvorledes det borgerlige samfund som sådant skal se en fare heri'. Og Hermann Heller, en af de betydeligste nyere statsteoretikere, siger, helt i overensstemmelse med II. Internationales ideer: 'Socialisme er ikke ophævelse, men derimod forædling af staten. Arbejderen kommer socialismen nærmere, jo nærmere han kommer staten'.¹⁴

Hvor bliver liberalismen af i dette spektrum, den historiske grobund for udviklingen af citoyen'ens selvbevidste statskritiske indstilling? Da det liberale borgerskab i 1848 gjorde forsøg på at befri sig selv politisk, stod arbejderklassen allerede for døren (dette viste et blik på Frankrig). Idet den borgerlige klasse blev økonomisk stærk, mistede den interessen i at erobre den *politiske* magt. To modstandere, arbejderklassen og den absolutistiske, selv den konstitutionelle stat, ville have været for meget for den. Siden Paulskirkebevægelsen havde lidt skibbrud, var den statsrelaterede forsoning mellem citoyen og bourgeois endegyldigt blevet fuldbyrdet; *stats-borgeren* var resultatet. Den stærke stat, der lovede at stabilisere den borgerlige klasses brudte politiske selvbevidsthed, havde fra nu af mistet enhver skræk for de liberale.

Modrevolution som overgangældelse for ulydig holdning
Manglende identitet og brudt selvbevidsthed betyder politisk set en

tilbøjelighed til en terroristisk identitetstvang, der projicerer ens egne voldstendenser over på modstanderen. Disse projektioner er i følge deres væsen totalitære og gør ikke længere store forskelle på revolutionære og radikale demokrater. Således er det ikke videre forbavsende, at den tyske borgers revolutionsforstillinger (som under stationære betingelser trænger langt ind i arbejderklassen) i langt højere grad er associeret med sammensværgelser, med individuelle banditter og med oprør, der er iscenesat af bandeførere, end de er associeret med de objektive processer, som er kendetegnende for alle historisk kendte revolutioner¹⁵, og over for hvilke heller ikke et forbilledligt udrustet politi, hemmeligt politi og repressive love længere kan udrette noget - kort sagt, med netop den situation, som Lenin angiver som tidspunkt for en totalnational krise: at de 'underste lag' *ikke mere vil have* den gamle orden, og at de 'øverste lag' ikke længere *kan leve og regere* på den gamle måde. Ifølge alle historiske erfaringer er intet mere farligt end at overlade det til en tysk politiminister at definere, hvad der er en førrevolutionær eller ovenikøbet en revolutionær situation. En generalstrejke ville i hvert fald høre til en førrevolutionær situations kendetegn.¹⁶

I Tyskland mener man, at en revolution bliver 'lavet', at den først og fremmest er en teknisk proces, således som man bygger en bro eller grundlægger en forening eller organiserer et modrevolutionært kup. Eftersom interesserne hos befolkningsflertallet altid må være med i spillet ved en revolution, hvis den skal lykkes, så foregår den imidlertid principielt u fra andre 'lovmæssigheder' end dem, som man kan ty til for at bekæmpe den eller ovenikøbet knuse den.

På grund af disse fordrejninger og projektioner har restaurationernes vold i Tyskland altid et element af *overgængældelse*, bogstavelig talt af hævn for ulydig holdning, og der eksisterer aldrig et adækvat forhold mellem de midler, der sættes ind og den reelle trussel mod klasseherredømmet. Dette blodspor går gennem hele den tyske historie: hævnen over bondehærene, der allerede var slået, forfølgelsesjagten på de tyske jakobinere, der sympatiserede med den franske revolution, og på ingen måde med den jakobinske terror, Karlsbad-beslutningerne¹⁷, som indledte de såkaldte demagogforfølgelser og førte til terroraktioner fra politiets side mod lærere og studenter på læreanstalterne¹⁸, socialistlovene, fascismen, der bortset fra rigsdagsbranden egentlig ikke mere behøvede særlige anledninger. Det der forbinder disse eksempler med hinanden er den kendsgerning, at den *modrevolutionære vold* i

Tyskland bliver sat præventivt, forebyggende ind, således at anledningerne er vilkårligt udskiftelige. Den nuværende represionsfase i Forbundsrepublikken Tyskland har utvetydigt træk af en sådan forebyggende kontrarevolution; de love, der er rettet mod venstrefløjen, har til formål forebyggende at forhindre det, der i Italien og Frankrig antydes af socialistiske og kommunistiske samfundsforandringer, som store dele af befolkningen retter deres forhåbninger mod, og som en dag også kunne forplante sig til Vesttyskland. Og det er netop dette spøgelsesagtige ved de tyske restaurationer, som Marx har for øje, når han siger: 'Ja, den tyske historie roser sig af en bevægelse, som intet folk på den historiske himmel hverken har gjort før den eller vil gøre den efter. Vi har nemlig delt de moderne folkeslags restaurationer uden at dele deres revolutioner. Vi blev restaureret, for det første fordi andre folkeslag vovede en revolution, og for det andet fordi andre folkeslag led en kontrarevolution, den ene gang fordi vores herrer var bange, og den anden gang fordi vores herrer ikke var bange'.

Den tyske histories tyngdekraft

Forbundsrepublikken Tyskland forstår ikke bare sig selv som det tyske riges successor; den har i mange henseender også tiltrådt den tyske histories arv, kun lidt bearbejdet, hyppigt fortrængt og fordrejet. Det er derfor ikke tilfældigt, at det var en franskmænd, der måtte erindre om kendte ting. I Paulskirken, som var det første tyske parlaments samlingssted, holdt Alfred Grosser, en nærmest konservativ fransk demokrat, den 12. oktober 1975 en tale i anledning af tildelingen af den tyske boghandels fredspris. I talen henviste han til to farlige tendenser i Forbundsrepublikken: glorificeringen af stat og orden og det selvbedrag, at fascismen og udhulingen af de grundlæggende demokratiske rettigheder skulle være et produkt af ekstremister. Han sagde: 'Måske er jeg for meget franskmænd, eller måske tænker jeg for meget på 1933, men det forekommer mig dog, at der i Forbundsrepublikken i stadig højere grad er tale om, at staten forsvare den grundlæggende orden, og i stadig mindre grad om at forsvare den grundlæggende frihed over for staten'. Et halvt år senere har Grosser yderligere skærpet sin bebrejdelse af, at den største fare for demokratiet udgår fra samfundets centrum, og ikke fra de radikale randgrupper.

Den, der i Tyskland taler om truslen mod demokratiet, må rent faktisk i første række tale om staten, hvis han ikke vil blæse på alle

historiske erfaringer. To justitsministre i forbundsstatsregeringer, Ulrich Klug og Dieter Posser, af hvilke den ene er en liberal, der bestræber sig på at bevare resterende liberale positioner, og den anden er en socialdemokrat, der er blevet kendt som forsvarer i KPD-processer, men for længst er af en anden overbevisning - disse to justitsministre viste sig at være forskrækkede over form, indhold og resultat af en efterprøvning af 500.000 personer, som bl.a. støttede sig på rundspørger blandt naboer og arbejdskolleger, og hvor det kom frem, at kun ca. 300 ud fra de anvendte kriterier ikke kunne optages i den offentlige tjeneste. 'Det har vi ikke ønsket!' erklærede de begge og indledte dermed en serie skyldbekendelser fra førende liberale og socialdemokratiske politikere, som havde været med til at initiere og praktisere cirkulærerne om radikale i offentlig tjeneste. Er de, som har anbefalet ministerpræsidentbeslutningerne, og som nu har korrigeret og 'afsvækket' dem, ikke herrer over deres handlingers konsekvenser og hensigt? Jeg formoder det ikke.

Det er den manglende, ja fortrængte bevidsthed om ens eget lands historie, som forhindrer mange i at erkende, at en panisk revolutionsfrygt præger den politiske selvforståelse hos det tyske borgerskab og dets allierede lag, og at denne revolutionsfrygt endnu i dag bestemmer statsapparatet og partiernes holdning. Der findes ganske vist ikke nogen antropologisk begrundet nationalkarakter, men der findes en forbavsende konstans i historien, ja ovenikøbet historiske gentagelser, når et land ikke gennem omvæltninger har åbenbart nye dimensioner i sin menneskelige og samfundsmæssige rigdom.

For en oplyst franskmænd eller italiener må det falde svært at indse, at en lokomotivfører, der tilhører DKP, truer Forbundsrepublikkens stat, når der jo i Italien og Frankrig er hele byer og regioner, der er under de kommunistiske og socialistiske partiers administration - hvilket, under sammenlignelige betingelser, i Tyskland sandsynligvis for længst ville have fremmanet faren for et statskup.

I den hektiske frygt for radikale spiller det sikkert, som Schelsky har antydnet, en rolle, at det, som på protestbevægelsernes tid faldt fuldstændigt fra hinanden, nemlig den politiske radikalitet på læreanstalterne og skolerne og holdningen hos arbejderne, der i midten af tresserne reagerede afværgende, kunne smelte sammen til nye kampformer under de ændrede forhold med kapitalismens voksende tilbøjelighed til krise og frem for alt med den kroniske

arbejdsløshed, man kan forvente. Den kollektive forfølgelsesangst hos dem, der ængstes for deres ejendom og deres privilegier, en forfølgelsesangst, der har tilbøjelighed til statsautoritære, ja totalitære transformationer af det borgerligt-repræsentative demokrati, sidder dybt i det tyske samfund og præger dets socialkarakterer. Faren for, at menneskene bliver ofre for deres egen kaosangst, er desto større, jo færre objektive chancer der er for, at de har en 'oplevet forventning til fremtiden; [...] det mest afgørende kendetegn ved de menneskelige fortrin', som Kant siger. Idet staten straffer nonkonformistiske måder at forholde sig på, giver den præmier til medløberne.

Men det ville være forkert, hvis man på grund af den nuværende repressionsfase, der er forbundet med cirkulærer om radikale i offentlig tjeneste og Berufsverbot, kom til at tabe den periode af syne, som var meget mere truende for venstrefløjten. Den vold, der efter KPD-forbuddet i 1956 blev udøvet over for hundredevis af kommunister og funktionærer i FDJ, der blev spærret inde på grund af fare for staten eller forberedelse af et højforræderisk foretagende, var mere end blot et Berufsverbot for de pågældende. Juridisk set tvivlsomme formler såsom den om 'kontaktskyld', domme for forseelser, der tidsmæssigt lå forud for dommen om forbuddet, overvågning af enkeltpersoner og organisationer, som var kommet under mistanke for at have samarbejdet med kommunister eller bare at have været i kontakt med dem, al dette tegner et forfølgelsesklima, der fuldstændig kan sammenlignes med McCarthy-æraen. Også straffelovens voldsparagraffer blev allerede dengang diskuteret, ikke med henblik på forfatterens og videnskabsmændenes produktion, men derimod for at indordne agitation for strejker eller ovenikøbet selve strejken under definitionen af voldshandlinger, som nedfældet i straffelovens paragraf 80.¹⁹ Alt dette skete, dengang som i dag, naturligvis under iagttagelse af retsstatslighedens bud. Og har man allerede glemt den rolle, som forfatningsbeskyttelsen spillede i alle kampagner, der var rettet mod remilitarisering, mod atombevæbning af forbundshæren, mod undtagelseslovene? Adolf Arndt, den betydelige (og agtværdige) socialdemokratiske jurist, har - sikkert ikke tilfældigt - på den tid, hvor KPD blev forbudt ved lov, henvist til denne subtile metode til at udhule demokratiet: 'Ingen underminering af retten er så lumsk og truende som den, der optræder i rettens stjålne klæder og benytter legalistiske midler'.

Hvis der findes et kontrarevolutionært træk i et lands historie, så

er det ikke nødvendigt med nogle helt usædvanlige anledninger for at sætte hele apparatet af statslige lovmæssige sikkerhedsforanstaltninger i bevægelse. Lande, hvor kontrarevolutioner har lange traditioner, råder over sensible og tidlige advarselsystemer.

Protestbevægelsen af studenter og unge, der bevidst stillede sig på tværs af den tyske historie, var i langt højere grad ude på at kræve de borgerlige, *politiske* frihedsrettigheder indløst, end den var ude på revolution. I forbindelse med 'normaliseringen' af den nuværende situation i forhold til den tyske historie må resterne af denne bevægelse og enkelte grupperes aktioner imidlertid nu tjene som legitimering for at indlede en ny modrevolution i Tyskland. Den foregår ikke altid på en opsigtsvækkende måde. Hvis for eksempel forfatningsbeskyttelsen hidtil i reglen har stillet sig selv den opgave at bevise, at den sigtede persons handlinger var forfatningsstridige, så må den, der nu er kommet under mistanke, hyppigt føre bevis for sin *positive forfatningstroskab*. Det kan personen kun gøre ved en 'globalbekendelse'. I princippet eksisterer der en universel, grundlæggende mistillid til hele folkets forfatningstroskab.

Grundloven, med dens institutionelt set konsekvent repræsentative struktur og dens partimediatisering af folkesuveræniteten, giver så godt som ingen plads til folkets plebiscitære aktivitet; men netop derved, at den vil sætte dette institutionelle bolværk mod en fascistisk-autoritær udvikling, befinder den sig i en kontinuitet med den preussisk-autoritære retsstats-tradition, som var en af årsagerne til fascismen, og som sigtede på at indskrænke 'pøbelens' demokratiske fordringer.

Denne grundlæggende mistillid kan tydeliggøres ud fra problemet med politiske strejker og initiativerne til folkeafstemninger. Skønt det bliver stadig vanskeligere at adskille de politiske og de økonomiske elementer i en massestrejke fra hinanden - hvilket også viser sig ved, at arbejdsgivere og konservative partier nu betragter enhver strejke, som frisætter masseaktivitet, og som ikke i hver eneste fase bliver kontrolleret af fagforeningscentralerne, som en politisk trussel mod den nuværende magtstruktur - så hører Forbundsrepublikken til de lande, der med bestemthed holder fast ved denne traditionelle adskillelse mellem økonomi og politik.²⁰ Der findes imidlertid ingen eksempler på, at en strejke, der forstås som politisk, skulle have ført til en *nedbrydning* og en *ødelæggelse af den demokratiske forfatning*.

Denne grundlæggende mistillid til folkets 'pålidelighed' (hvor man ganske vist næsten kun ser farer fra venstre) bliver endnu

tydeligere i sammenhæng med diskussionen om udførelsen af den hamburgske lov af den 9.5.1958 angående folkeafstemning om atomvåben. Skønt det fra begyndelsen stod klart, at folkeafstemningen kun skulle give det hamburgske senat et opinionsbillede, så udvirkede forbundsregeringen en afgørelse fra forbundsdomstolen, hvor gennemførelsen af denne folkeafstemning blev udsat ved en midlertidig forordning. 'Forbundsdomstolen har ganske vist ikke - hvilket forbundsregeringen oprindeligt ville opnå - endegyldigt forkæret enhver form for folkets plebiscitære deltagelse i stillingtagen til politiske grundspørgsmål som forfatningsstridig. Men den har forbudt forbundsstaterne (Hamburg, Bremen og Hessen) at gennemføre folkeafstemninger om sådanne - altså om alle virkeligt afgørende - politiske spørgsmål, der ligger inden for forbundsregeringens kompetence. Dette forbud har den gennem dommen mod Hessen også udstrakt til at gælde kommunerne'.²¹ Således bliver der gennem fetichering af det repræsentative demokrati skabt et middel, der retsligt set vanskeligt kan anfægtes, til at bekæmpe alle befolkningens udenomsparlamentariske aktiviteter, og virkeliggørelsen af de demokratiske rettigheder forbeholdes udelukkende statsmagten og forfatningsinstitutionerne - hvor det ikke er til at se, hvorledes en *politisk* artikulation af demokratiske massebehov i længden skal være mulig under sådanne restriktive betingelser.²²

Under disse betingelser er det således fuldstændig konsekvent, når begrebet *forfatningsstridig handling* forkortes til begrebet *forfatningsfjendtligt sindelag*, der så vidt jeg ved hverken forekommer i grundloven eller i forbundsdomstolens retspleje. Forbundsrepublikken Tyskland lever af myten om 'midten'; men fra denne 'midte' truer den egentlige fare for demokratiet.

'Model Tyskland': internationalisering af de interne udgrænsninger

Der kan ikke være tale om, at venstrefløjskræfterne er svagere i dag end for ti år siden; de er snarere vokset betydeligt, selv om de i Forbundsrepublikken er splittede og indfanget i en uproduktiv konkurrence med hinanden. Hvis staten, der var i fuld besiddelse af sin integrerende magt, i 1968 kunne foreslå den anti-institutionelt sindede udenomsparlamentariske opposition at vende tilbage til institutionerne, så er denne strategi slut i dag. Staten ser sig tvunget

til enkeltvis at drive de personer ud igen, der var blevet optaget i dens institutioner og i ordensorganisationerne, den ser sig tvunget til at udgrænse disse personer samfundsmæssigt for at slippe af med deres politiske spørgsmål. Denne udgrænsning, der i den statslige behandling af de 'indre fjender' til dels er blevet praktiseret med held, udøver åbenbart en sådan tiltrækning på Forbundsrepublikkens førende politikere, at de endda gerne ville overføre den på hele Europa som kernebestanddelen i en 'sund' statsmodel. Ikke blot enkeltpersoner og små grupper, men hele organisationer og partier skal udgrænses af samfundet, så snart de viser sig at være i stand til at interessere flertallet af befolkningen for et socialistisk alternativ til kapitalismen.

Portugal har åbnet den dør på vid gab, hvorigennem ånden fra den tredje verdens socialrevolutionære befrielsesbevægelser er trængt ind i Europas centrum og forplanter sig for vore øjne, som om der ikke fandtes nogen magt, der kunne sætte en stopper for den. Og selv om det så også skulle være Portugals historiske tragedie, at det som et enkelt land ikke kunne holde stand over for Europas forenede ordenspartier, og at det ledes tilbage i de baner, der også her sikrer kapitalismen en parlamentarisk skånefrist, så skulle man huske på, at også Salazar og Franco troede, at de havde opbygget deres orden mod socialisme og kommunisme for al evighed. Men de har kun formået at skrue historien nogle årtier tilbage. Således som der i dag findes en menneskerettighedskommission under de Forenede Nationer, således vil der en dag findes en internationalt strafbar handling, som hedder at begå *historieforbrydelser*; de består i, at militærkliker eller klasser hindrer et folk i at udtømme sit lands objektivt mulige rigdom og fordele den retfærdigt.

Som i 1848, da Marx og Engels skrev det *Kommunistiske Manifest*, går der igen i dag et spøgelse omkring i Europa: kommunismens og socialismens spøgelse. Alle det gamle Europas magter har slået sig sammen i en alliance mod dette spøgelse, paven, den fra skindøden opvågnede Anden Internationale og de kristelige partier, europæiske liberale og den tyske forfatningsbeskyttelse. Og som om tyske politikere følte sig særlig kompetente til restauration, så maser de sig hele tiden på for at komme i forgrunden, når det drejer sig om at sammenføje den gamle ordens partier. Der foregår for tiden en polarisering af de politiske kræfter i Europa, en polarisering, som ikke har eksisteret her siden tyverne og trediverne, og som i tresserne kun fandtes i de socialrevolutionære

befrielsesbevægelser kamp i den tredje verden.

Forbundsrepublikken indtager en særstilling i denne proces med at undertrykke socialistiske alternativer til kapitalismen; Forbundsrepublikken er nu som før det økonomisk set mest stabile og det politisk set roligste land, som ordensforhåbningerne blandt de reaktionære kræfter i udlandet derfor retter sig mod. I kampen mod repressionen og for en socialistisk omformning af samfundet står den vesttyske venstrefløj ikke alene; men det ville være forkert at stole på den internationale krisesammenhæng og overtage kamp- og organisationsformer, der er gennemprøvede i andre lande, men som ikke udtrykker ens egne erfaringer. Det drejer sig om at bestemme de konkrete kamp- og organisationsformer, der er adækvate i forhold til det vesttyske samfunds specifikke betingelser og konflikternes historiske niveau i dette land.

Revolutionær i sin profession contra professionel revolutionær

Den lange march gennem institutionerne har sikkert ikke fundet sted på den måde og i det omfang, som protestbevægelsens kulturrevolutionære impetus lagde op til; men dens virkninger er mærkbare i alle institutioner og organisationer. Den autoritære stat begynder at forstå, hvor de ømme punkter ligger: nemlig der, hvor enkeltpersoner og små grupper med socialistiske forestillinger og programmer står i nogle reelle produktionsammenhænge. Den socialistiske lærer er potentielt mere foruroligende for kapitalismen end den professionelle revolutionære, som er i stand til at sætte ind fra alle sider, men som intetsteds er bosiddende, og som har specialiseret sig i at uddele politiske meninger og i organisation. Derfor har staten åbenbart ringe interesse i at forbyde kadreorganisationerne; det ville ikke bevirke ret meget, måske ovenikøbet forringe kontrolmulighederne. Den præventive kontrarevolutions strategi går langt snarere ud på *at ødelægge den erhvervslige produktionsammenhæng*, den interessebasis, som på stedet muliggør politisk organisering. En socialistisk politik, som er sig sine konkrete betingelser bevidst, og som først således kan sætte konstellationer af materielle kræfter i bevægelse, må bryde den tyske histories tvangssammenhæng op.

Ud fra den historiske og totaleuropæiske vurdering af Forbundsrepublikkens særstilling rejser der sig to problemer, der er

lige så vigtige for spørgsmålet om politisk organisering som for en socialistisk politiks mål: den konsekvente interesserepræsentations funktion, og den rolle det spiller at forsvare demokratiske friheder og rettigheder. Den kendsgerning, at arbejderorganisationerne i Tyskland (særligt i krisesituationer) er tilbøjelige til at orientere sig efter den af staten definerede almeninteresse, gør det umuligt at forstå en konsekvent interesserepræsentation rent syndikalistisk. Det politiske forbehold over for de lønafhængiges blotte interesseorganisering er uden tvivl rigtigt for lande, hvor der, som i USA og England, er en lang tradition for militante strejker for umiddelbare løninteresser, som imidlertid kan være helt upolitiske. Men under de herværende betingelser er gennemførelsen af interesser et væsentligt moment i arbejderens selvorganisering over for staten, og følgelig er form og indhold for det meste politisk. Trykkerstrejken i sommeren 1976 gennembrød f.eks. den statsformidlede interesserepræsentations tvangssammenhæng og frisatte samtidig punktuelt elementer af selvorganisering. Springerblokaderne i 1968 var sikkert mere opsigtsvækkende end det, som nogle trykkere og sættere gjorde, da de på et forlag i Hannover og et i Frankfurt spontant nægtede at trykke aviskommentarer, hvori strejken blev betegnet som et angreb på ytrings- og informationsfriheden. Den borgerlige offentligheds øjeblikkelige reaktioner på denne legitime selvhjælps-handling, de overalt opdukkende krav til fagforeningerne om at disciplinere deres medlemmer bedre; dette viser netop i en tid, hvor statsræsonen substantialiseres til den eneste garant for ret og frihed, i hvor høj grad den politiske organisering af de lønafhængiges interesser på alle samfundsmæssige områder opfattes som en *offensiv* trussel mod magtbastioner, der hidtil er forblevet uantastede. Denne organisering er følgelig, specielt under betingelserne i dette land, en bestanddel af en socialistisk politik. Den, der bagatelliserer eller ringeagter den, mister en væsentlig materiel drivkraft for bevægelsen.

Moral og historisk vished

'Konsekvente socialister har intet at frygte': denne let varierede sætning, der stammer fra en stor revolutionær, lyder som tom optimisme, der blæser på den trussel mod eksistensen, den offerberedvillighed og de lidelser, som nødvendigvis er forbundet med kampen for et socialistisk samfund. Intet ville være mere

tåbeligt end at stille sig på de historiske lovmæssigheders hårde, men højst angribelige standpunkt og med indædt missionsbevidsthed stå nød og undertrykkelse igennem, således som den parole, der opstod efter arbejderbevægelsens nederlag i Tyskland, lader forstå: 'Efter Hitler kommer vi' - kommunisterne, socialisterne.

Angst for truslen mod eksistensen, for undertrykkelse og vold er hverdagsfænomener under kapitalismen; men ingen bliver socialist af angst. Man bliver socialist, fordi man er overbevist om, at man kan overvinde angst og undertrykkelse for sig selv og andre gennem kollektiv kamp for en socialistisk livsform. Men man bliver ikke socialist, bare fordi man bedre end andre gennemskuer kapitalismens repressionsmekanismer, dens økonomiske og politiske kriser, dens modsigelser. Disse erkendelser formidler ganske vist et stykke videnskabelig vished om, at moralsk protest, individuel lede og harme over de menneskeligt set ødelæggende konsekvenser af kapitalismen ikke udspringer af en enkeltpersons indbildning, men derimod er samfundsmæssigt og historisk begrundet. Hvis alle socialister ville prøve at forstå, hvorfor de er blevet socialister, hvad der har motiveret dem til ud over deres erhverv yderligere at påtage sig arbejde og ofre, så ville ingen længere komme på den tanke at placere interesser og konkret utopi, videnskab og moralsk beslutning, fremtidshåb og umiddelbar afværgelse af den uret, man har lidt, på forskellige niveauer, der er adskilt fra hinanden, og skiftevis spille det ene ud mod det andet. 'Overgangen fra det gamle til det ny samfund betyder [...] ikke blot en økonomisk og institutionel, men samtidig en moralsk forandring'.²³ Engagement, mod og beslutsomhed behøver den overbevisning, at socialismen udgør den virkeligt menneskeværdige livsform, at den er det alternativ til kapitalismen, der til fulde frisætter alle menneskenes evner, selvbestemmelsesbehov og forhåbninger. Alene dette adskiller socialister fra dem, der ligesom de dagligt får deres livschancer indsnævret, bliver deformeret psykisk og drevet ud i håbløsheden, men det adskiller dem også fra dem, der ganske vist bruger deres videnskabelige produktivkraft individuelt eller kollektivt til kritik af dette samfund, men ikke tager skridtet til en politisk organisering af deres produktion og deres liv.

Oversat af Hanne Møller

efter *Die Misere der bürgerlichen Demokratie in Deutschland*, in Oskar Negt *Keine Demokratie ohne Sozialismus. Über den Zusammenhang von Politik, Geschichte und Moral*. ©Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 1976.

Noter

1. I den politiske sprogbrug i Tyskland har restauration på ingen måde den negative valens, der er forbundet med dette ord i lande med revolutionære traditioner. 'Restauration er genoprettelsen af en stat, som er blevet rystet i sin grundvold af borgerlig trætte, af fjendtlig besættelse eller andre årsager ...' (*Vollständiges politisches Taschenwörterbuch*, Leipzig 1849).
2. Taget fra *Epitoma responsionis ad Martinum Luther*. Uddrag (første gang 1520).
3. Luthers skrivelse til Johann Rübel af den 30. maj 1525. Jvf. mht. Luthers stilling til bondekrigen den stadigvæk vigtigste analyse af bondekrigen: Wilhelm Zimmermann, *Der grosse deutsche Bauernkrieg* (første oplag 1841), nu: Verlag europäisches Buch 1975; også Engels, *Der deutsche Bauernkrieg* støtter sig til det materiale, der er indeholdt heri.
4. Luther anslår den tyske åndshistories grundtema, som har været ude for talrige variationer. Hvor sammenflettet referencerammen revolution - kontrarevolution er heri, kan man slet ikke bedømme til fulde ud fra Luthers ændrede politiske positioner over for bønderne. Angsten for det kaos, som synes at true fra folkets side, trænger helt ind i teoridannelsens strukturer. Dette kan man belyse ud fra Luthers berømte fortolkning af Paulusbrevet til romerne (3,28), hvori det hedder: 'Således mener vi nu, at mennesket bliver retfærdigt uden lovens værk, alene gennem troen'. Det drejer sig om et eneste ord, hvori historiske forhold og modsigelser her fortættes: det drejer sig om ordet 'alene', udelukkende. Rettet til de modstandere, der tænker på latinsk kirkesprog, føjer Luther det til i oversættelse og understreger dets betydning, idet han skriver det med spærrede typer: s - o - l - a. Dette ord findes ikke i den latinske og græske bibeltekst. Med denne tilføjelse vil Luther ud fra den tyske forståelse tyde det, som han tror er skjult i Paulus-teksten; men rent faktisk kommer der derved en specifik ambivalens over for folket til udtryk. For det første retter det oversatte betydningsindhold af dette 'solum' sig mod den fremmede kirke og 'papistæslernes' sprog. Det nationale sprog (og ikke blot det) gør oprør mod kirkens universalsprog. Samtidig skal folkets talesprog komme til sin ret i forhold til det lærde sprog. '[...] man skal spørge moderen i hjemmet, børnene i stræderne, den almindelige mand på markedet om det, og man skal se på deres munde, hvorledes de taler, og tolke ud fra det; så forstår de det og mærker, at man taler tysk med dem'. (*Sendbrief von Dolmetschen*, 1530). Igennem århundreder er dette Luther-sprog det eneste, som giver mulighed for en vis identitet for den tyske nation (også selv om man taler fransk ved hoffet helt ind i det 19. århundrede). Højtysk hedder endnu i dag 'Lütters' i Øst-Friesland. En anden modsigelse, som dette 'solum' udtrykker, bøjer imidlertid den førstes revolutionære kraft af igen. Luther graver, og heri anticiperer han Kant og en af det tyske borgerskabs grundliggende konflikter, en dyb grøft mellem tro og værk, sindelag og lov, moral og politik; også denne betydning af 'solum' er

politisk formidlet af den radikale kritik af afladshandelen og af den institutionaliserede kristendoms magtpolitik, som det levede livs alvor er gledet af hænde. Sagen selv kræver ifølge Luther, at man siger: 'Alene troen gør retfærdig', også gennem 'faren for, at folk bliver hængende ved værket og forfejer troen og mister Kristus.' Men Luther ved, at denne kritik af den salgbare kristendom samtidig er en politisk stillingtagen mod revolutionsånden på hans tid. «'Lad os gøre ondt, for at det kan blive godt', således som også en bandeånd startede i vor tid». (*Sendbrief von Dolmetschen*). Der menes sikkert Münzer, men i grunden enhver revolutionær. For de besværede og bebyrdede kan aldrig befri sig selv *alene* gennem troen, men kun gennem lovens værk, gennem et ydre værk. Hvad der for de besiddende og mægtige er et behageligt supplement til deres værk, nemlig den følelse, at alene troen gør salig, det fratager samtidig de undertrykte legitimationen for at befri sig selv. Siden Luther har kun åndelige revolutioner været tilladt.

5. «Gøtz: 'Vi er revet ud af vor Kreds [...]' Georg: 'Ja, det er vanskelige Tider. I de sidste Dage har man set en frygtelig Komet, og hele Tyskland skælver af angst for, at det skal betyde Kejsers Død; han er meget syg'. Gøtz: 'Er han meget syg? Vor Bane gaar mod Enden'. Lerse: 'Og her i Nærheden foregaar endnu skrækkeligere omvæltninger. Bønderne har rejst et gruelig Oprør'. Gøtz: 'Hvor?' Lerse: 'I Hjerter af Schwaben. De skænder og brænder og myrder. Jeg er bange for, de lægger hele Landet øde.' Georg: 'En frygtelig Krig staar for. Den er allerede brudt ud paa hundrede Steder, og daglig kommer flere til. Stormen har nylig væltet hele Skove, og i den Egn, hvor Oprøret brød ud, har man set to Ildsværd korsvis i Luften'. Gøtz: 'Saa lider visselig nogle af mine gode Venner og Fæller uskyldige med'. Georg: 'Skade, at vi ikke kan ride dem til Undsætning!« (Dansk oversættelse: *Gøtz von Berlichingen*, oversat af P.A. Rosenberg, Forlaget 'Danmark', København, årstal ikke angivet).
6. Som Schiller skrev til Goethe, lå dette helt igennem kontrarevolutionære digt ham særligt på hjerte. De første tanker til *Das Lied von der Glocke* formulerede han allerede før den franske revolution, men først i 1799 blev digtet færdigt. Schillers biograf, Emil Pallese, siger om digtet: 'Intet i hele poesien kommer op på siden af *Das Lied von der Glocke*. Måske ingen anden digtning er trængt så dybt ind i vores ædlere borgerskab, er i så høj grad en poetisk forklarelse af vores byliv. [...] digteren er ikke mere sig selv, han er borgerskabet, som synger ud af ham, det arbejdende menneskes ve og vel, som han har udvidet sit bryst til. Alt, hvad der pryder dette borgerskab, fromhed, tugt, flid, orden, beskyttelse af friheden, ærefrygt for hjemmet, begynder at klinge højere eller sagttere, slægterne, som kommer og går, elementernes farer, revolutionen, alt, hvad der utvunget samler sig i den flittige, rolige borgers og i mesterens synsfelt og føjer sig til hans værk, det er vævet ind på lige så enkle, kernefulde måder som i ophøjede skildringer'. (Emil Pallese, *Schillers Leben und Werke*, Stuttgart 1891, bind 2, s. 278 ff.).
7. *Phänomenologie des Geistes*, ed. Hoffmeister, s. 418.
8. Norbert Elias, *Über den Prozess der Zivilisation*, Frankfurt/M. 1976, første bind, s. 12.
9. Ralf Dahrendorf, *Gesellschaft und Demokratie in Deutschland*, München 1975, s. 39.
10. Det er indlysende, at denne sociologiske tolkning ikke til fulde udtømmer de æstetiske og filosofiske formationers sandhedsindhold; men det kan heller ikke udskilles herfra.

11. Lenin og Mao Tse-tung vidste i øvrigt, hvilke konsekvenser rekonstruktionen af den 'oprindelige akkumulations'-proces i deres respektive lande har for den konkrete bestemmelse af de nutidige processer. Fra begge foreligger der grundliggende analyser af dette. De tyske marxister har derimod holdt sig nærmest bogstavtro til *Kapitalen*, som imidlertid orienterer den 'oprindelige akkumulation' efter engelske forhold. Barrington Moore (*Soziale Ursprünge von Diktatur und Demokratie*, Frankfurt/M. 1969) hører til de få venstreorienterede historikere, som undersøger de borgerlige revolutioners skæbne ud fra de grundejende overklassers og bøndernes rolle.
12. Fritz Rörig, *Die europäische Stadt im Mittelalter*, Göttingen, s. 121.
13. Sammesteds, s. 124.
14. Herman Heller, *Sozialismus und Nation*, 2. oplag, s. 55.
15. Jvf. Karl Griewank, *Der neuzeitliche Revolutionsbegriff*, Europäische Verlagsanstalt.
16. Indenrigsministeren i Rheinland-Pfalz, Heinz Schwarz, har i *Der Spiegel* fra den 2.8.76 udtalt sig angående udkastet til en ny politilov. Bortset fra, at han på det bestemteste forsvarer målrettede, dræbende skud, så hører han sikkert til dem, der føler sig truet af en førrevolutionær situation, når det kommer til voldelige opgør under demonstrationer. Schwarz: 'Jeg kan jo kaste håndgranaterne langt nok ved siden af. Desuden skal det kun være muligt at sætte håndgranater og maskingeværer ind i en bestemt situation og efter trusler - altså først, når alle, der ikke er implicerede, har kunnet fjerne sig. Men der er tilfælde, hvor de skal og må anvendes, f.eks. i en førrevolutionær situation. Man skal jo have en chance for at slå en væbnet revolution ned.' *Der Spiegel*: 'En sådan står jo ikke lige for døren nu.' Schwarz: 'Det har ingen mening først at lave love, når en bestemt situation allerede er indtrådt. Jeg selv håber, at denne paragraf ikke behøver at blive bragt i anvendelse.'
17. Peter Brückners bog om studenten Sands mord på statsråd v. Kotzebue hører til de få skrifter, der bevidst fremstiller sammenhængen til nutiden. Det er samtidig det mest vellykkede forsøg på at indfange restaurationsangstenes hverdagsatmosfære gennem dokumentation og analyse. Peter Brückner, ... *bewahre uns Gott in Deutschland vor irgendeiner Revolution!* Wagenbach-Verlag 1975.
18. Parallellerne til den nuværende situation med forfatningsbeskyttelseskontrol og Berufsverbot er frapperende. 'Statsfilosoffen' Hegel blev bestandig overvåget. Hans ønske om, at hans elev Corové fra Heidelberg skulle ansættes som manuduktør, strandede på, at Corové, der var medlem af en studenteklub, havde skrevet om tilfældet Sand. Politiet indledte en undersøgelse mod Hegels manuduktør og arresterede ham. Gennem bestandige overvågninger og gennem udelukkelse fra universitetstjenesten ødelagde politiet bogstavelig talt karrieren for Corové, som Hegel stadigvæk anså for at være særlig egnet som fortolker af hans tænkemåde. Corové arbejdede til sidst i toldforvaltningen i byen Köln. Den anden manuduktør, von Henning, forekom ikke mistænkelig. Men også han blev til sidst arresteret på grund af en mistanke om demagogisk aktivitet. Jvf. om dette Jacques D'Hondt, *Hegel in seiner Zeit* (Berlin 1818 - 1831), Berlin 1973, s. 50 ff.
19. De mest præcise analyser af disse sammenhænge findes hos Wolfgang Abendroth, *Arbeiterklasse, Staat und Verfassung*, Frankfurt/M. - Köln 1975.
20. Jvf. hertil Wolfgang Abendroth, *Der politische Streik*, in: *Arbeiterklasse, Staat und Verfassung*, Frankfurt - Köln 1975.
21. Wolfgang Abendroth, sammesteds, s. 133.

22. Den formel, at vi, når vi ser på Weimar-republikkens selvødelæggelse, atter skulle være kommet i den situation at have *for meget* demokrati, kan glæde sig over en stigende popularitet; dette gælder ikke kun for uddannelsesområdet, hvor medbestemmelsesrettigheder skal indskrænkes, men også med hensyn til fagforeningernes selvstændige overenskomstforhandlinger. Ifølge en beretning i *Frankfurter Allgemeine Zeitung* fra den 2. oktober 1975 foreslår CDU's principkommission i Schleswig-Holstein at indskrænke overenskomstretten. Den kræver en udvidelse af grundloven: 'For så vidt som forbund og andre institutioner i deres aktivitet har indflydelse på væsentlige offentlige interessers område, så er de forpligtet til samtidig at tage hensyn til almenhedens vel'. Det er evident hvem der definerer dette almenvel - eller hvad?
23. Georg Lukács, *Schriften zur Ideologie und Politik*, sammesteds, s. 139.